

Pismo z drugega planeta

Pred skoraj sto leti je znani avstrijski umetnostni zgodovinar in učitelj prof. Franceta Steleta, Max Dvořák napisal delo s pomenljivim naslovom *Katechismus der Denkmalpflege*. Dandanes, ko velik del mlade generacije prihaja iz Gabrove šole in ne ve, kaj je katekizem, bi naslov lahko poslovenili v Abecedo spomeniškega varstva. V knjigi na primeru družine preprosto pove, kaj so kulturni spomeniki in čemu jih moramo spoštovati. Pravi, da kdor zaničuje prednike in starše, ni le sovražnik lastne družine, ampak se tudi ne bo dokopal do globlje duhovnosti, ki mu jo ta ponuja. Dvořáku so kulturni spomeniki temelj identitete človeštva, kot tudi narodov. Med vzroki njihovega uničevanja našteva prav vse, čemur smo danes priča v samostojni Sloveniji. Razlika je le ta, da je nekdanj Dvořákov Katekizem budil slabo vest pri kršiteljih, medtem ko ti danes v imenu napredka in olepšanja mesta delujejo brez sramu ter so celo ponosni na svojo nevednost in neizobraženost. Pri tem gre praviloma za materialne koristi, dosežene s prevaro. Celotna družbena klima je usmerjena k odobravanju takih praks in v medijih ni prostora za nikogar, ki bi se temu poskušal zoperstaviti in pokazati na temeljne civilizacijske norme, veljavne znotraj EU.

Prvo bi bilo poklicano spomeniško varstvo, vendar je to po poldrugem stoletju obstoja pri nas zdrknilo na najnižjo možno raven in v zadnjem času ni rešilo prav nobenega pomembnega kulturnega spomenika. Tudi protestira ne, če gre za evidentne kršitve spomeniške zakonodaje. Ni se še zgodilo, da bi koga poskušali razlastiti, če očitno namerno zanemara ali celo uničuje zavarovano spomeniško stavbo. Tako smo izgubili ali pohabili nekaj najjemenitnejših prič naše materialne kulture. Naj omenim samo nesrečni kolizej, edinstven arhitekturni spomenik Prešernovega časa, najpomembnejši secesijski interjer Urbančeve hiše (nekdanji Centromerker), edino pri nas s sgrafiti bogato okrašeno ter z zgodovino kraja neločljivo povezano graščino iz 17. stoletja v Vuzenici, Plečnikovo Lectarijo na Kongresnem trgu, del notranjosti Cankarjevega doma in še veliko drugega. Vse to se je zgodilo celo s soglasjem spomeniškega varstva. Obsodbe spomenikov so podpisali ljudje, ki očitno nikoli niso brali Dvořákovega Katekizma, čeprav bi to morala biti temeljna literatura vsakega konservatorja. Še več, na Planini pri Sevnici so varstveniki spomenikov nekemu domačinu toliko časa metali pod noge polena, da je opustil misel z lastnim denarjem obnoviti tamkajšnji grad.

Ker pa poznavanja Dvořákovih knjige ne bomo pričakovali tudi od drugih, bi si človek od slovenskih izobražencev želel vsaj nekaj več poslušanja za spomeniške vrednote, saj domnevam, da potujejo tudi v tujino in si tam ogledujejo urejene gradove, cerkve ter mesta. Stalen refren slovenske spomeniške tragedije, ki ga zavzeto ponavlja tudi ljubljanski župan, je, najдите namen in financerja, pa boste imeli ohranjeno to in ono. Ta nesmisel je prišel v meso in kri tudi slovenskim konservatorjem, kar pa ni nič nenavadnega, če vemo, da od leta 1945 do danes še nimamo zadovoljivo pregledane niti strokovno ovrednotene kulturne dediščine. Zato ni mogoče pričakovati, da bi se kdo resno zavzel za kak spomenik, saj bi mu kolegi, ki so drugačnega mnenja, takoj nasprotovali. Posledica je katastrofalno stanje na tem področju.

V civilizacijsko razvitih evropskih državah je na prvem mestu določitev pomena posamezne stavbe in šele nato zanjo sledi iskanje ustreznega namena in načina financiranja. Ker se zavedajo vsestranskega in dolgoročnega pomena spomenikov, si sistematično prizadevajo za njihovo obnovo in ne gledajo ravnodušno, kako jim pred očmi propadajo pomembni gradovi in druge priče kulture. Ker nam je samoupravljanje prodrlo v vse pore možganov, si pri nas očitno lahko vsak po svoje razlaga, kaj je kulturni spomenik in kaj sodi k njegovi obnovi. V zadnjem času smo priča raznim Anderličem, Rotovnikom in Pečečnikom, ki so prevzeli vlogo konservatorjev in brez osnovnega znanja, a s podporo politike in medijev trosijo svoje nesmisle. Živimo torej na dveh različnih planetih.

Bežigrasjski stadion je temeljni sestavni del Plečnikove Ljubljane, ki v svetu velja za pojem umetniško urejenega mesta. Nedavno ga je država celo razglasila za kulturni spomenik najvišje kategorije, kar pa pri nas še zdaleč ne velja, da ga želi tudi ohraniti. Tako imenovana Pečečnikova prenova s stališča spomeniške stroke dejansko pomeni njegovo popolno uničenje. Za to je doslej sam lastnik že bogato poskrbel, ko je z gloriote potrgal nove bakrene žlebove, odstranil travo, da se je površina zarsla z grmovjem in podrl del zidu, kot dokaz, v kako slabem stanju je stadion. Inšpektorat za kulturo in medije ni ukrenil ničesar, prav tako ne generalna konservatorica, kateri se je vse zdelo normalno, svetovalec konservatorskega centra, gospod Dejanovič pa je celo javno izjavil, da bodo Plečnikov zid odnesli v delavnico, ga obnovili in postavili nazaj. Tudi konservatorska stroka torej živi na drugem planetu.

Največjo korist od vsega ima gospod Pečečnik, ki žalostno razkazuje iznakažen stadion in vzbuja sočutje, češ pogledjte, kaj so mi storili. Krivi so redki posamezniki drugačnega mnenja, zaradi katerih očitno še ni prejel dovoljenja za rušenje in pa stanovalci Fondovih blokov, ki se borijo za svoje parcele ob stadionskem zidu. Kot lahko razberemo iz poročil v medijih, pa prvenstveno sploh ne gre za športni objekt, ampak za hotel najvišje kategorije, ki si ga želi investitor postaviti na poceni pridobljenem zemljišču sredi Ljubljane. Izkušnje iz Stožic kažejo, da sam stadion ne prinaša velikih dobičkov. Po Dvořáku gre v tem primeru za klasični način prevare v spomeniškem varstvu.

Drugod v EU bi nevestnega lastnika že zdavnaj razlastili in kaznovali, mi pa se mu bojimo skriviti en sam las na glavi in raje pozabimo na svoje zakone. Nihče se ne vpraša, kako lahko nekdo izgubi državno službo, če se po svoji vesti bori za ohranitev Plečnikove mojstrovine in kako, da se država takoj postavi na stran investitorja, ki uničuje njeno identiteto. Tudi sodstvo se ne vpraša, kako investitor nekomu lahko grozi z materialnim in kazenskim pregonom samo zato, ker se mu ne ukloni. Kdor ima pri nas denar, lahko toži kogar koli brez vzroka, vedoč, da bo ta moral odgovarjati in plačevati visoke takse sodišču in odvetnikom. Ti ne delajo po uradno priznani tarifi, kar z drugimi besedami pomeni, da tudi, če toženi na sodišču zmaga, nikoli ne bo prišel do svojega denarja, ampak mu bodo v najboljšem primeru prisodili le tretjino dejanskih stroškov. Pravica je pri nas torej na strani bogatih. Zato ni junakov, ki bi si upali dregniti v sršenje gnezdo in se upreti čedalje hujšemu pritisku turbokapitalističnih uničevalcev kulturnih spomenikov. Plečnikovi mojstrovini se torej slabo piše. In temu pri nas pravimo pravna država. ■

DAMJAN PRELOVŠEK, Ljubljana